

Verslag van de studiedag 'Kansen van het platteland', 9 april 2014

VOORBIJ GEOGRAFISCHE GRENZEN

We kwamen in de file Amsterdam in, baanden ons een weg door bakfietsen, elektrische auto's, plots overstekende toeristen en de talloze fietsen, om uiteindelijk, tussen twee theaters in, een peperdure parkeergarage te bereiken. Alles ademt de grote stad. En dat terwijl we de hele dag samen de Kansen van het platteland gaan verkennen. Samen met spreker professor Gert Jan Hospers en Richard Rijnks, promovendus aan de Universiteit van Groningen, lopen we het laatste stuk naar waar we hopen de CREA zalen te vinden. Richard is bezig met voorzieningen, vooral in dorpen. Wat hebben dorpen minimaal nodig, hoe moeten dingen georganiseerd zijn rondom om de dorpen om mensen voor de dorpen te behouden? En zijn er nog verschillen tussen groepen mensen die blijven of gaan? Mooie vragen om mee te nemen naar de studiedag. Gert Jan hoopt vooral dat mensen van zijn lezing leren dat marketing van plekken wezenlijk anders is dan het marketen van producten. Het moet aantrekkelijk zijn voor mensen om ergens heen te gaan.

Kansen

Ondertussen hebben we CREA nog steeds niet gevonden. Als we een fraai bruggetje overgaan blijkt onze speurtocht voltooid: voor ons liggen terrasjes heerlijk te zonnebaden voor het bord 'CREA'. Uiteindelijk start de studiedag iets te laat, de zoektocht blijkt sommigen te machtig. Henk Huijnk van de stichting Learn for Life opent de dag. Hij stelt de organisatoren van de dag voor, dankt de provincie voor haar steun aan de studiedag en schetst de aanleidingen voor de studiedag. Allerhande ontwikkelingen maken dat het goed is om stil te staan bij het platteland. Vandaag kiezen we samen de kant van de kansen en mogelijkheden. We staan niet alleen stil bij het heden, maar vooral ook bij de toekomst. Henk oogst het eerste applaus van de dag.

Fietsen met Apps

Dagvoorzitter Dirk Strijker krijgt de microfoon. Hij start met een grap over vee in de Oostvaardersplassen en heeft de lachers op zijn hand. Hij heeft zich degelijk voorbereid, Frans Thissen kan daarvoor instaan. Hij laat foto's zien van zijn fietstocht door het land, hij heeft in veel dorpjes rondgekeken, geleid door Appjes op zijn telefoon. Zo gaat dat tegenwoordig. Dankzij planologisch beleid is er nog veel platteland, ook rondom Amsterdam. Fiets onder de A9 door en de weidsheid van het platteland overvalt je. Daar stopt de stad abrupt. Je komt veel levendige dorpen tegen, maar ook dorpen waar voorzieningen ontbreken en sprake is van leegstand, vergrijzing en een gebrek aan werkgelegenheid. Het gaat goed, maar er zijn ook wat pijnpunten. Die komen in het dagprogramma, waar Dirk ons spelenderwijs doorheen leidt, naar voren. De sprekers gaan ze echter omkeren, we zijn op zoek naar kansen. In ruimte, in recreatie, in het onderwijs en in de sociale samenhang op het platteland. Want kijken we voor cohesie, samenhang en zorg voor elkaar niet snel naar het platteland? Bestaat die rurale idylle nog? Daar gaat Frans Thissen over vertellen. Binnen de tijd en dat dienen alle sprekers te doen. Dirk dreigt ze hun koffiekoekje af te nemen als ze het niet doen en geeft aan zelfs fysiek geweld niet te schuwen om ze in toom te houden. Een bekeken schopje onder het spreekgestoelte is zo gegeven. De eerste spreker is Lotte Vermeij van

het SCP. Ze praat, wellicht geschrokken door Strijker, zacht. De microfoon gaat harder.

1,5 miljoen voor 1.000 inwoners

Lotte laat de nota Doe-Democratie zien: een poging van de overheid te verleiden richting een andere samenleving, met meer burger en minder sturende overheid. Leuk, maar het gaat ook gepaard met bezuinigingen. De binding van dorpelingen met hun dorp is veranderd. Er zijn zat dorpen die de kansen van overheden pakken. Zoals Hoonhorst, het duurzaamste dorp van Overijssel. De amper 1.000 bewoners kregen er 1,5 miljoen voor. Zonnepanelen, elektrische auto's, een dorpsaanhanger, fietsen en een levendige subsidieprijzengeld-industrie deden hun intrede in Hoonhorst. Het dorp gaat gestaag door met prijzen winnen en subsidie binnenhalen. Er zijn ook andere dorpen. Die verloederen, waar leegstand is en voorzieningen wegtrekken. Waar veel vergrijzing is, wat in perifere gebieden tot eenzaamheid kan leiden. Niet in alle dorpen is aandacht voor deze ouderen. "Sociaal vitaal platteland" is een project dat deze ongelijkheid bestrijdt. Hoe ontstaat ongelijkheid? Langs de variabelen bereikbaarheid (ten opzichte van de stad) en schoonheid. Deze variabelen zijn bepalend voor bijvoorbeeld investeringen en demografische opbouw. Het leidt tot vier typen dorp: bijzonder mooie dorpen bij de stad (elitaire dorpen), bijzonder mooie afgelegen dorpen (mooie dorpen), minder mooie dorpen bij de stad (forensendorpen) en minder mooie, afgelegen dorpen (kwetsbare dorpen).

Belevingskwaliteit

Het SCP heeft de bereidheid tot inzet voor het dorp van burgers in de vier typen dorpen gemeten. En wel op drie aspecten: algemene leefbaarheid, zorg voor kwetsbare medebewoners en de inzet voor de belevingskwaliteit. De resultaten? De mooie afgelegen dorpen scoren gemiddeld het beste, die zijn sociaal het meest vitaal. De minder mooie dorpen bij de stad scoren slecht, die hangen erbij. In de mooie dorpen rondom de stad scoort zorg voor kwetsbare mensen laag, maar de inzet voor belevingskwaliteit hoog. De verklaring: menselijk kapitaal. Hoog opleidingsniveau betekent meer inzet op belevingskwaliteit, minder op burenhulp. Kerkelijkheid leidt juist tot meer zorg voor elkaar. Tweede factor is lokale binding. In hoeverre begeef je jezelf in het dorp, heb je er contacten, is je oriëntatie erop gericht, ervaar je lokale culturele binding? Functionele binding heeft geen invloed op de inzet, wel belangrijk zijn de contacten in het dorp en de beleving van de lokale cultuur. De bijzonder mooi afgelegen dorpen scoren weer goed, minder mooie dorpen bij de stad veel minder goed.

Mister Marketing

Lotte maakt vaart en komt bij de conclusies. De verschillen pakken uit in het voordeel van de mooie dorpen. In mooie dorpen is er veel inzet voor belevingskwaliteit niet voor kwetsbare burgers. Huidige verschillen worden vooral verklaard door dorpsbinding. Naarmate bewonerspopulaties van dorpen uiteen zullen lopen, zal dit waarschijnlijk gevolgen hebben voor de sociale vitaliteit. Dirk Strijker pakt de microfoon. Hij denkt dat je er als gemeente en provincie niet bent door subsidies zomaar aan indieners beschikbaar te stellen. Dan komen ze bij de mooie dorpen terecht. Dirk heeft het over verhuismotieven. Mensen die naar minder mooie gebieden

verhuizen hechten toch ook aan de landschappelijke kwaliteiten van die gebieden, ze ergeren zich net zo goed aan rommel en verloedering. Dorpen kunnen zich goed en minder goed verkopen; een mooi moment voor Dirk om Mister Marketing, Gert Jan Hospers, voor te stellen. Gert Jan opent met marketing, het woord. Dat past toch niet bij het platteland? Hij baseert zijn lezing op zijn boek Geografie en gevoel. Plekken beleef je anders dan producten. Marketing komt van Market getting: een markt veroveren. Afstand en kosten om ergens te komen, spelen steeds minder een rol. Daardoor is Barcelona inmiddels een concurrent voor het platteland. Gert Jan vertelt over koude en over warme marketing, door mensen die er vaak komen en gevoel hebben bij een plek. Hij introduceert de term HunkerTukkers, hij is er zelf één, en doet het geheim van de sportvisser uit de doeken: het aas moet lekker zijn voor de vis! Zo is het in plattelandsmarketing ook. Het platteland bestaat al sinds de Romeinen bij de gratie van de stad. Op het platteland is rust en ruimte, je denkt er na, kunt er reflecteren. Een plek is geen product, je kunt er veel meer mee doen. Daarmee moet je als marketeer wat anders doen dan een gebied 'verrassend veelzijdig' verklaren en appelleren aan het feit dat er 'voor iedereen iets is'. Dat werkt niet. Het is als aardbeienjam: je smeert het uit en er blijft niets over.

Soulscape

Gert Jan noemt Leerdam als goed voorbeeld: alles draait daar om glas. Dat trekt een bepaalde doelgroep. Plekken doen iets met mensen en kunnen de 'P'-factor hebben. Als je een plek zintuigelijk hebt ervaren, speelt er iets anders mee, krijg je er een gevoel bij. Een fles Franse wijn is thuis altijd minder lekker dan op vakantie, waar krekels en een ondergaande zon het drinken begeleiden. Gert Jan benoemt landscape (wat je ziet), sensescape (wat je voelt) en soulscape (wat je ontdekt, innerlijk). Een buitenstaander kent alleen landscape. Gert Jan hangt aan deze drie begrippen een teleurstellende boodschap: plattelandsmarketing werkt alleen voor toerisme. Je gaat namelijk niet ergens werken of wonen op basis van 'landscape' alleen. Dus marketeers: richt je op toeristen, die zijn mobiel, bewoners en bedrijven zijn honkvast en verhuizen nagenoeg altijd binnen een kleine straal. Gert Jan is aangekomen bij het Visitor Journey Model, dat prima bruikbaar is voor plattelandsmarketing. Wat heb je nodig? Foto's, landmarks. Probeer ,mensen te raken en scoor goed op maak-, raak- of haakbaarheid. Haakbaarheid? Als je als klein Overijssels dorp zelf weinig te bieden hebt, haak dan als dorp aan bij de toeristische waarde van Giethoorn, ook als dat 40 kilometer verderop ligt. Socioloog John Urry stelt dat toeristen 'mensen zijn die komen kijken of het klopt'. In Twente wil je Grolsch drinken, streekproducten eten, mensen zoals Herman Finkers horen praten. Zonder foto's geen bezoekers. Belang is het Pisa-effect: landmarks zijn belangrijk. We gaan voor en scheve toren niet naar Bedum, maar naar Pisa.

Zoeken naar de savanne

Er volgt een ansichtkaarttest. We zien vier plaatjes. Waar willen we heen op vakantie? Tot genoegen van Gert Jan blijken we kuddedieren. We willen allemaal naar Zuid-Limburg. Dat doet ons het meest denken aan de savanne, daar komen we vandaan. Het terrein is leesbaar, coherent en ook mystiek, dat trekt ons aan. Wat is er achter de heuvel? Waar gaat dat

kronkelweggetje heen? Dat vinden we aantrekkelijk. Dat verklaart de weerstand tegen windmolens, die zijn te hoog en niet coherent. De oude molens vinden we sociaal gezien al mooi. Toen ze gemaakt werden, vonden de bewoners dat destijds ook niet. Rust en ruimte is een andere trekpleister. Dat inspireert. Als je op een plaats bent is gevoel belangrijk, gemak ook. We krijgen weer een testje. Het gemiddelde Nederlandse dorp wordt door niemand gekozen, het middeleeuwse dorp door velen. Daar is alles op ooghoogte gemaakt, de menselijke maat vinden we aantrekkelijk, net als natuurlijke elementen. Gert Jan noemt het geen architectuur, maar acupunctuur: de kleine prikkels maken dorpen aantrekkelijk. Die prikkel vind je in kleinschaligheid, groen en water, in authenticiteit. Gert-Jan sluit af. Speel als dorp ook in op de P-factor, met folklore en meer eigentijds, via ideeën als 'adopt a sheep'. Investeer in mensen die het gebied al kennen! De stad Groningen doet het goed. Die mikt met 'geïnteresseerd Nederland' op een duidelijke doelgroep. Denk daarna aan arrangementen, denk regionaal in plaats van alleen aan het eigen dorp en besef dat marketing een marathon is en geen sprintje. De term 'Er gaat niets boven Groningen' bestaat ook al sinds 1989.

Intermezzo

Henk Wesseling is voorzitter van de Kring Andragologie. Hij komt met een intermezzo, wat de sprekers na de pauze hun koffiekeekje kost. De organisatoren van de studiedag zijn samen bezig met het inrichten van een bibliotheek. En dat gaat gestaag en met hulp van vele mensen, onder wie Piet Dijkstra, een fervent verzamelaar die aan het opruimen is geslagen. Die boeken heeft hij beschikbaar gesteld aan de bibliotheek. Nu is er een boekje gemaakt over het leven van Piet Dijkstra, dat wordt uitgereikt aan zijn dochter. Piet is namelijk niet zo vitaal meer en woont in een mooi dorp, waardoor er volgens zijn dochter geen reden was om naar Amsterdam af te reizen. Ze is blij dat de collectie een mooie plek heeft gevonden. We gaan voor korte koffie. Ook voor levendige. Just Verhoeven is trainee bij de provincie Groningen en bezig met het vinden van een bestemming voor het Suikerfabriekterrein. Hij vertelt een bevlogen verhaal over wat er allemaal kan en met wie. Hij hoopt vandaag geïnspireerd naar huis te kunnen en twijfelt nog over de workshops die hij wil bezoeken. Ko Schuurmans en Hans Veer zijn er onder vlag van Learn for Life en op uitnodiging van Frans Thissen. Ze zijn beiden geograaf en werken wel eens met Frans samen. Ze zijn hier niet zonder doel, of voor een gemeedelijke dag. Hans blijkt politiek actief en zoekt bouwstenen voor kleine kernen beleid, Ko is actief in de kerkelijke wereld en ziet zichzelf gesteld voor vraagstukken van leegloop: kunnen we de kerk behouden voor het dorp en kan de kerk nog een rol spelen in het behoud van voorzieningen? Hij laat zich graag inspireren vandaag.

Groenlo

Ton Notten is de volgende spreker, emeritus hoogleraar in Brussel. Hij is geboren in Groenlo, al lang geen dorp meer. Ton vertelt over sorteringsmechanismen in de Groenlose samenleving. Over de invloed van vruchtbaarheid, de kerk, het aspiratieniveau in de samenleving, die maken dat een dorp functioneert zoals het doet. In zijn verhaal koppelt hij onderwijs in ondersteunende zin aan krimpregionaal beleid. Zijn focus?

Grote en kleine afgelegen dorpen. We trappen af met schooltjes. In 2019 moeten alle schooltjes met minder dan 100 kinderen sluiten. Die zijn in krimpregio's te klein en te duur. Ton vindt krimpregio een mistroostig begrip. Selfsupporting, all-in dorpen, dat klinkt beter. Hij stipt de invloed van decentralisaties aan en de 400 miljoen die tot de recente gemeenteraadsverkiezingen door gemeenten aan consultants zijn besteed. Nu zijn er nieuwe wethouders en gemeenteraadsleden en start de voorbereiding opnieuw. Ton bespreekt vijf sores en vijf uitdagingen.

Sorteermachine

Ton vindt onderwijs een noodzakelijke voorwaarde voor samenleven: formeel, non-formeel, via cursussen, en informeel. Het is de motor voor vooruitgang en ontwikkeling. Onderwijs is ook een grote sorteermachine, de eerste sores, met klassenbepaalde consequenties. De sociaal etnische selectiviteit deed zijn intrede, al dan niet beoogd en dankzij en ondanks beleid. En die laatste zin had Ton graag rood willen afdrukken, maar hij wist even niet hoe. Hij citeert de Amsterdamse oud-wethouder Schaeffer: "Is dit beleid of is er over nagedacht?". Ton stipt een tweede sores en een heus dieptepunt aan: de discussie van 1996-1998 over 'de kenniseconomie'. De Kamer lachte Ritzen naar jaren van geploeter weg. Dit kenmerkte het 'Jo-Jo-beleid' rondom de volwasseneneducatie. Er zijn constante periodes van aandacht voor en desinteresse in volwasseneneducatie. De kosten van ons onderwijs dan? De derde sores. We zijn krenterig, bezuinigen de laatste 20 jaar dramatisch op HBO, Universitair onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Dat leidt tot eenkennigheid en animositeit aan universiteiten. De derde sores: het saneren. Een halvering van het aantal deeltijdstudenten de laatste periode. Wel wordt er heel veel gestapeld en dat is de vijfde sores. Vooral Turkse, Marokkaanse en Surinaamse jongeren stapelen zich door hun schoolloopbaan heen. Autochtone jongeren stromen veel vaker direct goed in en hoeven niet te stapelen. Het resultaat van vroeg kansen krijgen en niet hoeven voorsorteren.

Innovatieve arrangementen

De kansen dan! Ton jast ze er in recordtempo doorheen. Netwerken, dat is één. Lectoraten en kenniscentra op Hogescholen. Volwasseneneducatie, van lokaal via regionaal tot landelijk en Europees. Relevante innovatieve arrangementen. En tot slot: social engineering. De combinatie van sociale geografie en sociale planning. Zoals het bestond in Amerika voor de Tweede wereldoorlog en het Nederland sinds de jaren '50. Ton heeft een belangrijke aanbeveling. Creëer een onderwijs- en educatieforum voor regionale mobiliteit waarbinnen alle verhalen van de inleiders en uitkomsten van de workshops een plekje krijgen. Dirk verplaats de lezing naar het platteland. Hij sloeg aan op selecteren en stapelen. Is het pleidooi om het mogelijk maken van stapelen minder moeilijk te maken? Ton antwoordt dat in krimpregio's veel minder mensen hoog opgeleid zijn. Stapelen leidt tot opwaartse mobiliteit, in het huidige onderwijs gaan we dus de verkeerde kant op.

Vechten voor flappentap

Frans Thissen wordt bij aanvang al door Dirk gewaarschuwd: we moeten nog eten. Hij laat een krantenkop zien "Bredevoort vecht voor flappentap". Een

hele pagina in de Volkskrant, de ouderen moeten nu naar Aalten om te pinnen en dat lukt niet iedereen. Frans vindt dat dit type berichtgeving de kleine dorpen imagoschade berokkent. De boodschap is dat het traditionele dorp haar ziel heeft verloren en verleden tijd is of gaat zijn. Het dorp kan niet meer meekomen. Maar bijna 3 miljoen mensen wonen in dorpen, 2 miljoen in kleine, afgelegen dorpen. Hij zet zijn presentatie uiteen, die moet uitmonden in vijf hefboomen, kansfactoren. Veranderingen komen door binding en schaal. Door groeiende mobiliteit welzijn en individualisering is de binding verruimt van dorp naar regio, inclusief een stedelijk centrum. En de culturele binding heeft zich ingeperkt tot de eigen woning en de directe omgeving. De schaalvergroting heeft verlies opgeleverd, maar soms ook winst: het platteland is een geschikte plek om te wonen en zorg en recreatie hebben het dorp weten te vinden. In het culturele en politieke leven heeft schaalverkleining resultaat gehad. Er is steeds vaker sprake van dorpstrots of -binding. Dorpen zijn steeds minder autonoom en steeds meer woondorp, 'er zijn er minder van het dorp' en steeds meer die van buiten komen. Die mensen zijn sociaal niet op het dorp aangewezen. Sociaaleconomische positie en levensfase worden belangrijker.

Referentiekader Woondorp

Bij veranderingen zijn er twee referentiekaders. Het autonome dorp. In dit model bewegen de ontwikkeling van het aantal inwoners, de leefbaarheid en aantal voorzieningen in een spiraal omlaag, zie het artikel over de flappentap. Wat resteert is een zielig verhaal. Het woondorp biedt als referentiekader een realistische visie met perspectief, die start bij regiovorming. De ontwikkeling van de woonfunctie binnen de streek, ontwikkeling van de leefbaarheid en de ontwikkeling van gemeenschapsinitiatieven grijpen hier zo op elkaar in, dat ze het dorp versterken. Voorbeeld is het dorps huis van Zuidermeer. De kerk is daar een multifunctioneel centrum geworden. Alle partijen kwamen op één lijn en met een subsidie van VSB-fonds ontstond er iets moois. De veranderingen zijn er niet ten einde, dat snappen de circa 600 bewoners ook, maar er is iets moois ontstaan. Frans brengt het boek "In another world" naar voren. Het is een zoektocht naar een essentie die verloren dreigt te gaan. Vooral afgelegen dorpen in grensgebieden hebben het moeilijk. Krimp doet zich eerder aan de grens voor, maar ook daar is het ene dorp het andere niet. Waar liggen de kansen voor nieuwe dynamiek en het succesvol ontwikkelen richting woondorp?

Hefbomen

De kwaliteit van de woonfunctie is de eerste: het moet er goed wonen zijn. Een woning waar je ruimte hebt, omheen kunt lopen. Waar het veilig is en aantrekkelijke natuur eerder regel dan uitzondering is, waar 'overruimte' is en waar je passend kunt wonen: voel je je welkom in het dorp? De tweede hefboom is een 'open' ontmoetingsruimte. Voorzieningen kunnen dit leveren, het dorps huis wordt ook gewaardeerd. Een goede plek heeft draagvlak. Ze functioneren als ze bottom-up het resultaat zijn van burgerinitiatief. Derde hefboom is sociaal kapitaal: het opleidingsniveau en de grootte van netwerken van burgers. Dat draagt bij aan sociale vitaliteit. Vierde hefboom zijn nieuwe vormen van rechtvaardigheid en solidariteit. Van vanzelfsprekende solidariteit binnen het dorp naar persoonlijke

rechtvaardigheid en solidariteit op basis van eigen keuze. Dat kan ook buiten het dorp zijn. Vijfde is veranderende identiteit en "vertellen van verhalen". Dorpsbewoners moeten actief de mogelijkheid krijgen mee te schrijven aan de verhalen van het dorp, de oude verhalen en over nieuwe kansen die er zijn. Allerlei sociaal-culturele projecten vervullen deze functies. In grensmilieus overleven dorpen met een verhaal, met een zekere charme. Frans sluit af met de vraag: hoe kunnen beleidsmakers omgaan met deze hefboomen? Hij komt er vanaf zonder vermaning van de dagvoorzitter: we lopen weliswaar achter, maar dat is niet de schuld van Frans. Dirk mist de term 'resilience': de copingstrategieën van dorpen. Dat is voer voor het middagprogramma. Dirk moedigt de deelnemers aan om de workshopleiders in de kraag te vatten als ze mini-colleges gaan geven. Ze zijn gewaarschuwd!

Mediterraan

De lunch is in alle opzichten Mediterraan: kleine hapjes, delen van borden, lopen van statafel naar statafel en we hebben ruimschoots de tijd! Dan gaat het de trappen op, naar de workshops. Bij Gerrit Kappert zitten acht deelnemers klaar, vanuit totaal verschillende velden. Gerrit heeft het verhaal van Ton Notten als leidraad genomen. En stelt zichzelf de vraag: wat kan het beroepsonderwijs betekenen voor een vitaal platteland? Zijn verhaal gaat over de vitalisering van dorpen door het inzetten van beroepsonderwijs. Welke beroepsonderwijsorganisaties doen iets met een krimpregio. Nota's zijn er genoeg, Gerrit laat eens wat papier zien. Die las hij met plezier. Daarna ging hij bellen, naar onderwijsinstellingen. Hij vertelt vooraf dat het instellen van de 500 lectoraten, die onderzoek doen met en voor de samenleving, een prima suggestie is geweest. Hij belde Groningen. Het ROC deed iets, samen met de Hogeschool. Er is een kenniscentrum HBO/MBO dat onderzoek doet naar de effecten van de aardbevingen. Dat onderzoekt en informeert. Ze hebben een gezamenlijk curriculum opgesteld en dat gebeurt weinig. In de gemeente De Marne zijn agrarische bedrijfsgebouwen geschikt gemaakt voor kleine ondernemers die iets doen in de maakindustrie. Zo creëer je een dorp met veel kleine ondernemers en houd je het dorp op de been. In een dorp waar het vochtig was, is jarenlang bedacht hoe het vocht uit het dorp te krijgen. Toen draaide iemand het om. Nu zijn er visserijen en veel recreatie. Door out-of-the-box te denken.

Netwerkontwikkeling

De Stenden Hogeschool dan. Daar is een project in de zorgtechnologie ontwikkeld. Geen domotica ontwikkelen, maar stimuleren dat het gebruikt wordt. De HBO studenten deden dit samen met verzorgenden. Ook werd het noaberschap gestimuleerd. In de Achterhoek heeft de provincie er veel energie in gestoken, onder andere door een kenniscentrum op te richten om kleine maakbedrijven ruimte te bieden en met Biogassen duurzaamheid te bevorderen. In Limburg werkt de Hogeschool Zuid aan netwerkontwikkeling, aan het aanpakken van leegstand, door plaats te bieden aan andere ondernemers. Innovatie- en kennisHUBS zijn er ook, net als in de Achterhoek en Drenthe: studenten gaan daar onder begeleiding van een lector naar een bedrijf en bekijken het vitaliserende karakter van een bedrijfstak. In Drenthe is er een zorgacademie, daar werken allerlei partijen samen aan de innovatie van het zorgberoep. Zeeland dan. Er is wel sprake van ontgroening

en vergrijzing, maar de beroepsbevolking blijft intact: ze kunnen het aan. Maar hoe gaan ze at in de toekomst doen? Tot slot: Noord Holland. Den Helder om precies te zijn. Het Maritiem college heeft het curriculum aangepast aan de teruglopende activiteiten. Op basis van het zeeleven, krijgen de leerlingen nieuwe vaardigheden aangeleerd. De resultaten van alle projecten zijn vooral nog in termen van 'verwachtingen' geformuleerd, maar de inzet is energiek en aanstekelijk. Door te werken met lectoren, die onderwijs verbinden aan organisaties en gemeenschap, hebben de Hogescholen echt bijgedragen. Vanuit de ROC's en AOC's gebeurt er volgens Gerrit weinig.

Bewustwording

Gerrit komt zelf uit de gemeente Rijnwaarden. Daar is onderzoek naar krimp gedaan. De conclusie? Men is zich er niet van bewust. Ze zien wel leeglopende schooltjes, maar ervaren niet dat ze daar iets mee moeten. Aan die bewustwording kan nog wel wat gebeuren. De provincies kunnen daar een belangrijke rol in spelen en doen dat ook. Gerrit wil de materie langs de kunstenaar Daan Rozegaarde leggen. Bij Daan Rozegaarde draait alles om verbeelding. Welke nieuwe, innovatieve oplossingen kunnen wij voor onderwijs en krimpregio's verzinnen? Creatief en spiritueel? In alle notities over krimp staat: denk regionaal, maar denk niet in bestaande regio-indelingen. Gerrit mist de verbindende kracht van de creatieve industrie in krimpregio's. Ton vat het verhaal samen en vraagt de deelnemers om prikkelende voorbeelden. Frans de Bakker werkt bij Edudelta. Hij geeft aan dat er wel wordt samengewerkt, maar niet om krimp te voorkomen. Meer op basis van praktische, op te lossen problemen. Een andere deelnemer denkt dat er meer van dit soort projecten bestaat. Innovatief, gericht op de economische vitaliteit, waar je gedurende het project op demografische vraagstukken stuit. Moeten er schooltjes zijn in kernen? De beroepsbevolking daalt, wat nu? En dan raakt het aan krimpproblematiek. Andersom zijn er ook voorbeelden. Projecten met glastuinbouw. Maar daar werken alleen buitenlanders.

Knelpunten

We stuiten samen op knelpunten. De curricula. Daar kun je als onderwijsinstellingen niet zo maar van afwijken. Als er interdisciplinariteit nodig is, kan dat niet zomaar. Ligt daar een kans? Die ligt er in iedere geval bij kleinschalige samenwerking tussen onderwijsinstellingen, elkaar echt vinden, 'come with your feet', niet via mail. Daar begint het, daar start netwerkontwikkeling. Ga wet- en regelgeving tegen die het samenwerken van MBO en HBO moeilijk maakt. Er is nu een focus op vakmanschap. Kun je daarvan afwijken? Bovendien staan scholen onder zware financiële druk. Ze zijn druk met overleven. Bij ROC's zitten perverse prikkels rondom leerlingaantallen, prestaties en output in de weg. Terwijl samenwerkingsprojecten succesvol zijn. De andere kant van die medaille: een samenwerkingsproject is een extra aanslag op iedere afzonderlijke organisatie. Verandering moet geworteld zijn in de realiteit. Als bedrijven en scholen in de regio samen iets willen, dan gaat het sneller dan wanneer je van bovenaf samenwerking stimuleert of in gang zet. Tot slot het bedrijfsleven. Dat kan meer in de spiegel kijken: welke mensen hebben we nu echt nodig? Zo kunnen ze de vraagarticulatie aanscherpen of

georganiseerd een vraag neerleggen. Gerrit sluit af met een aanbeveling: laten we eens goed onderzoeken hoe je die samenwerking echt goed kunt organiseren. Wat kan er uit de weg worden geruimd?

Moratorium op overheidshandelen

In de workshop 'Sociale vitaliteit zonder hindermacht' van Maarten Loeffen Gaat het over het samenspel tussen overheid en burger. Wat moet er tussen deze twee veranderen om te komen tot nieuwe initiatieven die bijdragen aan een dynamische samenleving? De eerste binnenkomer in de workshop slaat in de spreekwoordelijke bom: er moet een moratorium komen op alle overheidsinterventies om de sociale vitaliteit aan te boren. Eigen initiatief en energieke inzet moeten worden beloond. Passiviteit en afwachtend gedrag moeten niet gecompenseerd worden door met subsidies alsnog activiteit te stimuleren. Lastig blijkt de vraag of er dan werkelijk niets moet worden gedaan voor kernen waar initiatief van burgers achter(wege) blijft. Moet er geen ondergrens komen die de overheid garandeert voor haar burgers? De deelnemers zijn ervan overtuigd dat een faciliterende, ondersteunende overheid een voedingsbodem biedt voor het initiatief van bewoners. Door internet is de samenleving co-creatiever geworden en is het mogelijk om eerder en continue het contact te zoeken met de samenleving. Niet om mensen mee te krijgen, maar door aan te sluiten bij wat er al is. De overheid moet gaan deelnemen aan de maatschappelijke conversatie in plaats van te zenden en durven onderhandelen met haar burgers. Kijken wat "er uit kan worden gehaald" en daarbij voor lief nemen dat er verschillen ontstaan tussen verschillende kernen. Om slagvaardig aan te kunnen sluiten bij die initiatieven moet de overheid binnenshuis opvolging geven aan de toezeggingen die buitenshuis worden gedaan. Vaak stuiten nieuwe initiatieven op bureaucratische belemmeringen en obstakels. Daar moet wat aan worden gedaan.

Rural Academy

De workshop van Lidwien Vos de Wael gaat over plattelandsvernieuwing door leren. Ze vertelt over het belang van educatie dichtbij huis, over de inzet van professionals die als aanjagers samenwerken met vrijwilligers en lokaal talent, over educatie op maat en over het belang van (Europese) samenwerking. Het komt op het trainen van vrijwilligers en het project 'Vital Villages'. Daar wordt een dorpsvisie gemaakt, op basis van aanwezige competenties en door spannende methodieken in te zetten. Een ander voorbeeld, de Actietafel, is uit Slovenië komen overwaaien. De deelnemers brengen wat voorbeelden naar voren. Het gaat van een samenwerkingsproject in Drenthe, via storytelling in Beverwijk, naar het belang van een publiek lokaal, aangekaart door Bert Kisjes, die een methodiek heeft ontwikkeld voor vitale dorpen en aanwezig is om wetenschappers te ronselen die het vanuit academisch perspectief willen toetsen. De discussie gaat over vragen stellen. Er is veel onopgemerkt talent in gemeenschappen. Hoe krijg je dat naar boven? Door vragen te stellen, waar ben je goed in, wat kan je? In kleine buurtschappen en dorpen kan dat gewoon door te bellen. Zo werd een vader ooit gebeld of hij een bardienst wilde draaien bij de voetbalclub van zijn zoon. Hij deed het direct en belt nu andere ouders met hetzelfde verzoek. Bert Kisjes doet nog een oproep: laten we de term krimpregio nu vervangen door pioniersregio. Daar komen energieke mensen op af.

Verleiden

De koffie en thee laten we met rust, we bespreken tussentijds de resultaten. Daarna schuiven we aan bij Lourens Koomans. Zestien deelnemers horen dat er een stille revolutie gaande is. Er komen steeds meer burgerinitiatieven, de participatiesamenleving ontstaat, nu ook zo gezien door de overheid. Wees zelfsturend is een paradox. Als je dat doet, ben je al niet meer zelfsturend. Dat wordt een probleem bij de keukentafelgesprekken met een ambtenaar. Dat is afgedwongen burgerparticipatie. Geef burgers ruimte, het heft in handen! Vraag ze om mee te doen, verleid. Het draait om sociaal kapitaal: netwerken en interacties, bestaande en potentiële hulpbronnen en het vermogen om een en ander te mobiliseren. Een structurele dimensie aan sociaal kapitaal bestaat uit bonding capital (familie, kennissen, vrienden, homogeen karakter), bridging capital (heterogeen karakter, andersdenkenden) en linking capital. De cognitieve dimensie gaat over gedeelde codes en taal, gedeelde verhalen en een gedeelde focus en doelen. De laatste dimensie is relationeel. Daar draait het om vertrouwen en betrouwbaarheid, normen en sancties, afspraken en verwachtingen en identiteit en identificatie. "Ik hoor bij die club".

Maffia

Lourens vertelt over negatieve consequenties: uitsluiting van buitenstaanders, excessieve claims op groepsleden, beperkingen in individuele vrijheid en het naar beneden bijstellen van ambities. Zo functioneert de Maffia. Hoe kun je deze kennis gebruiken? Sleutelwoord: organisatieontwikkeling! "Village appraisals" is een aanpak in Engeland waarmee je met vragenlijsten een netwerk en haar hulpbronnen in kaart brengt. Een gezamenlijke focus en doel helpt, net als het kiezen van samenwerkingsprocedures en het ontwikkelen van samenwerking. Hoe leid je een groep? Hoe zorg je dat de club niet halverwege afhaakt? Dat is allemaal organisatieontwikkeling. Dat kun je als overheid aanbieden als faciliteit, goede verhalen en faciliteren vertellen als mensen in actie willen komen. Dat kunnen welzijnswerkers ook doen. Zo doe je aan kennisproductiviteit: de huidige zorgarrangementen verdwijnen, we moeten nadenken over nieuwe samenwerkingsvormen en nieuwe technologie toepassen. Tijd voor discussie! Wat doen we bijvoorbeeld met alle babyboomers op het platteland?

Minder vrijwilligers, meer burgers

Het komt op het project 'wonen-plus', ooit gestart in Noord-Holland. Een kleine professionele club werkt er met heel veel vrijwilligers. Die worden op basis van hun kwaliteiten gekoppeld aan mensen met een hulpvraag. Lourens vraagt zich af wat het oplost? Spelen we hiermee echt in op vragen van mensen? Bij wonen-plus blijkbaar wel, Lourens kent ook andere initiatieven. Die enthousiast zijn gestart, maar waar geen vraag onder lag. Het komt op wederkerigheid. Hebben we niet minder vrijwilligers en meer burgers nodig? Bij wonen-plus worden er niet alleen vrijwilligers gekoppeld aan klanten, maar ook burgers aan burgers. Een deelnemer denkt dat een relatie tussen klant en vrijwilliger kwetsbaar is. Als je een vraagstuk maakt tot een vraagstuk van het dorp, dan wordt het minder kwetsbaar. Lourens denkt dat je hoe dan ook het primaat bij de burger moet laten. Ze

vragen Lourens hoe dat dan werkt bij kwetsbare burgers? Die er net buiten staan? Via-via kun je die mensen erbij betrekken: neem eens iemand mee naar een activiteit! Autonomie is heel belangrijk in Nederland, geef mensen dan ook die ruimte. Leg de bal, met gevoel voor empathie, consequent terug bij de burger. Ook in kwetsbare dorpen kunnen dingen. Ga het de burgers gewoon vragen! Wat wilt u? Wat kunt en wilt u daarin zelf doen? Onderschat burgers niet.

Drukbezocht

Bij de workshop van Sabine Meijer is het druk. Bovendien gaat hier echt gewerkt worden! Sabine trapt af met de vraag wat de aanwezigen als planner zouden doen in het huidige tijdsgewricht. Waar landbouwgronden terug worden gegeven aan de natuur, waar leegstand op het platteland is, waar grond afgeboekt wordt en er een draagvlakprobleem is? Ze stelt de deelnemers vier vragen, waarvan de eerste zoveel losmaakt dat het de enige blijkt die het aan bod komt. Dat is een vraag over hiërarchie. De gemeente De Marne fungeert als casus. Voert de grootste kern altijd automatisch de regie? Vindt daar concentratie van voorzieningen plaats? Wat kan er met mobiele voorzieningen? Hoe wordt er geïnvesteerd en in wie? De regie van grote kernen zou niet vanzelfsprekend moeten zijn. Hiërarchie op basis van kracht en competenties is ook denkbaar. Dan gaan de deelnemers echt aan de slag. Resultaten? Veel laat zich niet meer plannen, luister naar en investeer in mensen. Benut wat er is in sterke kernen en heb oog voor onopgemerkt talent. Tot slot komt het op geografische grenzen. Daar moeten we voorbij. De tijd is rijp voor nieuwe kaarten, die niet langer alleen maar uitgaan van de bestaande geografie, maar bijvoorbeeld van krachten en competenties.

Educatie

Voordat we met de plenaire nabespreking beginnen, ontmoet ik Bert Kisjes. Bert is bezig met kleine dorpen en zijn heilige overtuiging is dat het bij mensen begint. Het gaat veel te veel over voorzieningen. Hij is naar de studiedag gekomen om wetenschappers te ronselen. Die moeten zijn project zien en becommentariëren. Hij zegt lachend dat het hem gaat lukken! Dirk trapt de plenaire nabespreking af. Alle workshops draaiden uiteindelijk om twee thema's: governance en educatie. In de educatieve sfeer kwamen de samenwerking en, moderner, HUB's aan bod. Wat doen die? En moet daar altijd een concrete vraag uit de realiteit onder liggen? Een medewerker van Saxion Hogeschool vindt het enorm belangrijk dat die vraagarticulatie van onderop komt. Dat stimuleert studenten, dan gaat het echt ergens om. Je moet niet hopen dat je gebeld wordt, maar overal zijn. Dan komt vaak van het een het ander en heb je meer vragen dan studenten om ze uit te voeren. Hij begon met HBO en kwam uit bij AOC's, maar 95% van wat hij doet gaat vanuit de Hogeschool. Dirk zoekt naar iemand die ervaring heeft met de samenwerking tussen. Arnold is hoogleraar planologie. Zijn studenten hebben meegedaan aan werkplekken of werkplaatsen. Hij weet dat het kan, al is het niet gemakkelijk om HBO en universitaire studenten te mengen. In Emmen loopt een project om zorgvilla's in te richten. Daarin werken verschillende onderwijsinstellingen samen. Dat gaat goed: HBO studenten begeleiden ROC scholieren succesvol. We stappen over naar volwasseneneducatie. Daar ging het over actietafels, die zijn komen overwaaien uit Slovenië. Met een aantal mensen leer je en doe je, rondom een bepaald vraagstuk. Dirk vraagt

of het de moeite loont om in het buitenland te shoppen? Wel als je het niet klakkeloos overneemt. Het is hier immers geen Zweden of Slovenië. Dirk denkt bij de actietafels aan de plattelandsvrouwen, nu de 'vrouwen van nu'. Van oudsher sleepten zij veel kennis het dorp in, door deskundigen uit te nodigen in het dorp. Er ontstaan veel dingen, vaak vanuit sterke 'grassroots organizations'.

Governance

Het tweede deel dat Dirk ontwaart heeft in de workshops gaat over governance: zelfsturing, ruimte, samenspel, de 'Big Society'. Frans Thissen heeft de workshops bijgewoond. Hij is geïnspireerd geraakt door het verhaal van Lourens. Er is veel kennis en er zijn veel gedachten, maar wat gebeurt er nu daadwerkelijk? Dirk gaat erop door. Aan de ene kant ervaart hij mensen die initiatief voorop stellen: wil je niets, dan zoek je het maar uit. Aan de andere kant staan mensen die zorgen hebben over mensen en dorpen die zo buiten de boot vallen. Jan werkt bij het ministerie van BZk. Als er geld is, zet dat dan in op groepen die wat willen! Daar gaat een signaal vanuit, dat er iets kan, als je iets wilt. Het wordt verder aangescherpt. Jaap zoekt ondernemende mensen. Als je wil dat er iets buiten bedrijven gebeurt, moeten mensen zichzelf als opdrachtnemer zien. Lever als overheid het motief aan zodat zoiets ontstaat. Er is altijd een aanknopingspunt om mensen in de benen te krijgen, ook zonder geld! Jan vertelt over een project in Emmen, waar ambtenaren leren op hun handen te gaan zitten, zich 'passief' op te stellen. In veel gemeenten is dat een leerproces, daar valt bij ambtenaren veel winst te boeken. Het ministerie belegt met provincies sessies voor nieuwe raadsleden over hoe om te gaan met burgerinitiatief. De plenaire bespreking komt op een leegstaande sporthal in het dorp Winkel. De gemeente geeft nog drie jaar subsidie en dan stoppen ze ermee. De gemiddelde leeftijd van het stichtingsbestuur is 65 tot 70 jaar. Ze ondernemen geen actie en denken dat het wel goed komt. Dan gaat de sporthal dus over drie jaar dicht. Voor 250 mensen stopt het sporten dan. Mensen komen pas in actie als het al te laat is. Dirk vraagt zich af of het erg is. Hij denkt dat voorzieningen ook een symbolische functie hebben. Gaan mensen de sporthal missen, of vinden ze een dorp zonder sporthal minder waard? Is er niet gewoon een sporthal te veel? Dan hoef je jezelf als overheid toch niet druk te maken! Dan doet het afscheid pijn, maar gaat het niet perse verkeerd in een dorp.

Naar een afronding

Dirk meent in alle verhalen het woord binding te hebben ontwaard. Wat we wellicht nog onvoldoende weten is hoe we die binding bouwen, continueren en er vorm aan geven. Frans Thissen gelooft in verhalen vertellen. Je hoeft er ook niet altijd iets aan te doen: toeval speelt ook een rol. Mensen die elkaar op een goede moment ontmoeten, samen nét de goede dingen doen. We kunnen dus nog zoveel beïnvloeden, maar zonder geluk vaart niemand wel. Een prettige gedachte! De deelnemers gaan de namiddag in met veel nieuwe ideeën, de inleiders, dagvoorzitter en werkgroepleden met een pakket vol streekproducten.